

Oxyporus mannerheimii GYLLENHAL, 1827

Pogrzybnica *Mannerheimia*

owady, chrząszcze,
kusakowate, *Staphylinidae*

Opis gatunku

Ciało długości 7–9 mm, krępe, czarne, mocno błyszczące, nieowłosione. Stopy żółtobrunatne, warga górna, golenie, głaszczki i czułki brunatne.

Głowa w zarysie kwadratowa, oczy wypukłe, okrągłe, osadzone w przednich kątach głowy. Żuwaczki znacznie dłuższe od głowy, smukłe, lekko wygięte do wewnątrz. Czułki krótkie, 11-członowe, człony 6.–11. wyraźnie poprzeczne, kielichowato rozszerzone.

Przedplecze nieco krótsze i węższe od głowy. Największa jego szerokość leży w pobliżu przednich kątów, ku tyłowi wyraźnie zwężone; nasada zaokrąglona, tylnych kątów brak. Nasada przedplecza z wąskim obrzeżeniem w kształcie listewki; przedni brzeg przedplecza nieobrzeżony. Zarówno głowa, jak i przedplecze bez śladu punktowania, gładkie i błyszczące.

Tarczka mała, poprzeczna, trapezowata. Pokrywy z zaznaczonymi barkami, rozszerzające się ku tyłowi, wierzchołki prosto ścięte. Przez środek każdej pokrywy biegną dwa pionowe, nieregularne rzędy grubych punktów, oddzielone gładką listewką. Między pierwszym z tych rzędów a szwem pokryw są dodatkowo rozrzucone nieregularnie dość głębokie punkty. Poza tym urzeźbieniem pokrywy gładkie i błyszczące.

Widoczne od góry segmenty odwłoka lekko matowe, pokryte delikatną mikrorzeźbą w kształcie poprzecznych linii. Nogi smukłe; golenie pokryte jasnymi, dość długimi kolcami. Wszystkie stopy pięcioczonowe.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

W Polsce występują jeszcze dwa gatunki z tego samego rodzaju, *Oxyporus maxillosus* i *O. rufus*. Oba charakteryzują się jaskrawym ubarwieniem. Przynajmniej część odwłoka i pokrywy, a zwykle także nogi i przedplecze są u tych gatunków żółte lub czerwone. Od innych kusaków rodzaj ten odróżnia się wystarczająco olbrzymimi w stosunku do głowy, dłuższymi od niej żuwaczkami.

Właściwości biologiczne

Cykl rozwojowy

Na temat biologii *O. mannerheimii* nie ma praktycznie żadnych danych, do czego niewątpliwie przyczynia się duża rzadkość występowania tego gatunku. W sytuacji, gdy znajduje się pojedyncze osobniki raz na kilkanaście czy kilkadziesiąt lat, nie sposób prześledzić dokładnie etapów cyklu rozwojowego czy zbadać ekologię gatunku. Wiemy, że larwy drążą chodniki w owocnikach grzybów kapeluszowych, początkowo od spodniej strony kapelusza, by zakończyć żerowanie wewnątrz nogi grzyba. Dorosłe osobniki można znaleźć na grzybach późną wiosną i w lecie, od czerwca do września.

Wrażliwość

Brak jakichkolwiek badań i obserwacji w tym zakresie.

Aktywność

Dorosłe chrząszcze prowadzą skryty tryb życia, przebywając na owocnikach grzybów kapeluszowych i w ściółce. Prawdopodobnie mają aktywność dzienną.

Sposób odżywiania

Gatunek ten jest mycetofagiem, związanym troficznie z grzybami kapeluszowymi. Jako gatunki żywicielskie podaje się najczęściej owocniki borowika *Boletus edulis* i kozaka *Leccinum scabrum*, ale także bocznika *Pleurotus pulmonarius*, łuszczaka zmiennego (*Kuehneromyces mutabilis*) i maślanki wiązkowej (*Hypholoma fasciculare*). Dopuszcza się też możliwość fakultatywnego drapieżnictwa

w stosunku do larw innych owadów żyjących w grzybach, np. muchówek (*Diptera*), szczególnie ze strony dorosłych chrząszczy pogrzybicy.

Właściwości ekologiczne

Niewiele wiemy o wymaganiach ekologicznych tego gatunku. Ze skąpych danych wynika, że pogrzybica Mannerheima jest borealnym gatunkiem leśnym. Zasiedla chłodne, zacienione miejsca w lasach liściastych i mieszanych. Jako typowy mycetofag jest też prawdopodobnie bardziej związana z gatunkiem żywiciela niż z typem drzewostanu, a jej wymagania wilgotnościowe i temperaturowe są przypuszczalnie takie same, jak grzybów, na których żeruje.

Siedliska z Załącznika I mogące wpływać na działania ochronne

91 – Lasy strefy umiarkowanej Europy

Rozmieszczenie geograficzne

Pogrzybica Mannerheima zasiedla północną część kontynentu euroazjatyckiego od Syberii po północno-wschodnią Europę i na całym tym obszarze znana jest z nielicznych, rozproszonych stanowisk. W Europie rozmieszczona jest od północnej Rosji i Karelii wzdłuż południowych wybrzeży Bałtyku (Finlandia, Estonia, Łotwa, Litwa) do Polski, Białorusi i Ukrainy (Wołyń). W Polsce po raz pierwszy stwierdzono ten gatunek w pierwszej połowie XX wieku w Puszczy Białowieskiej, a następnie znaleziono go jeszcze w okolicy Kraśnika na Lubelszczyźnie (1963 r.) oraz w Puszczy Knyszyńskiej na Podlasiu (1985 i 1990 r.). Biorąc pod uwagę znany zasięg ogólny *O. mannerheimii* możemy stwierdzić, że we wschodniej Polsce przebiega południowo-zachodnia granica jego arealu.

Status gatunku

W Polsce *Oxyporus mannerheimii* nie jest objęty ochroną gatunkową (Dz.U. 2004 r, Nr 220, poz. 2237).

Umieszczony został na polskiej Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych ze statusem VU (narażony).

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Jedno ze znanych krajowych stanowisk znajduje się na terenie Białowieskiego Parku Narodowego.

Przemiany i stan populacji w skali kraju, potencjalne zagrożenia

Przemiany i stan populacji

Pogrzybica Mannerheima jest gatunkiem niezbyt często obserwowanym w całym swoim zasięgu. Wynikać to może po części z braku dokładniejszych badań nad tym gatunkiem, jak również z ogólnie małej liczby danych faunistycznych z terenu wschodniej i północno-wschodniej Europy oraz Syberii. W Polsce gatunek ten zaliczany jest do bardzo rzadkich, co może być m.in. spowodowane jego skrytym trybem życia i rozproszeniem wynikającym z występowania na granicy zasięgu ogólnego. Rodzina kusakowatych dopiero zresztą w ostatnich latach staje się u nas obiektem dokładniejszych badań faunistycznych i być może większa liczba informacji o tym gatunku zostanie zgromadzona w najbliższej przyszłości. Na razie posiadamy zbyt mało danych, aby wnioskować o kondycji i ewentualnych zmianach populacji *O. mannerheimii*. Ogólnie można tylko przypuszczać, że na terenie naszego kraju liczebność tego gatunku jest niska, o czym świadczą wyniki odłowów – jedynie w pojedynczych egzemplarzach.

Potencjalne zagrożenia

Nie posiadamy informacji o wrogach naturalnych tego gatunku. Ze strony człowieka jedynym dającym się przewidzieć potencjalnym zagrożeniem dla *O. mannerheimii* mogłaby być nadmierna eksploatacja miejsc jego występowania w zakresie zbioru grzybów. Zbyt mało jednak posiadamy obecnie informacji odnośnie do jego związków troficznych z poszczególnymi gatunkami grzybów, aby ocenić skalę takiego zagrożenia.

Propozycje działań ochronnych

Propozycje względem siedliska gatunku

Jak już wspomniano, gatunek ten całym swoim cyklem życiowym jest związany z grzybami kapeluszowymi. Rzadkość jego występowania wynika przede wszystkim z faktu, że populacja na terenie Polski znajduje się na samej granicy jego zasięgu ogólnego i ma charakter mocno rozproszony. Dodatkowo znajomość jego biologii jest jedynie fragmentaryczna. Z powyższych powodów w chwili obecnej nie jest możliwe sformułowanie szczegółowych zasad ochronnych odnośnie do siedliska pogrzybicy Mannerheima. Być może też nie ma potrzeby podejmowania takich działań.

Propozycje względem gatunku

Pogrzybnica Mannerheima prowadzi skryty tryb życia, ma niewielkie rozmiary ciała i występuje u nas bardzo rzadko. Z tego powodu gatunek ten nie jest bezpośrednio narażony na wyłapywanie i nie stanowi obiektu handlu kolekcjonerskiego. Biorąc to pod uwagę, nie widać potrzeby ani możliwości podejmowania szczególnych działań ochronnych wobec tego gatunku (z wyjątkiem działań edukacyjnych).

Wpływ działań ochronnych na inne gatunki

Nie jest konieczne podjęcie działań ochronnych w stosunku do tego gatunku.

Doświadczenia i kierunki badań

Oxyporus mannerheimii na terenie Polski ma, jak już wspomniano, jedynie kilka stanowisk stwierdzonych w różnym czasie. Badania powinny więc w pierwszej kolejności koncentrować się na próbach odszukania go na innych, potencjalnych stanowiskach, przede wszystkim w północno-wschodniej i wschodniej Polsce (np. Puszcza Augustowska, Romincka, Borecka, Polesie Lubelskie), w celu określenia granic jego zasięgu w Polsce. W przypadku stwierdzenia na jakimś stanowisku liczniejszej populacji możliwe byłoby podjęcie badań nad jego biologią i ekologią; szczególnie cenne z powodu prawie całkowitego braku danych na ten temat.

Monitoring naukowy

Ze względu na słabą znajomość aktualnego rozszedlenia gatunku na terenie kraju, jak również rzadkość występowania, zasady ewentualnego monitoringu są obecnie raczej niemożliwe do opracowania. Byłoby to wykonalne pod warunkiem znalezienia stanowisk, na których gatunek ten występuje liczniej i bywa regularnie obserwowany.

Bibliografia

- KHALIDOV A. B. 1984. Nasekomye – razrushiteli gribov. Izd. Kazanskogo Universiteta, Kazan”, 152 pp.
- KRASUTSKIY B. V., 1995. Zhestkokrylye (*Coleoptera*) – mitsetobionty derevorazrushaiushchikh bazidialnykh gribov v podtazhnykh lesakh Zapadnoi Sibiri. Ent. obozr., 74, 3: 542–550.
- KRASUTSKIY B. V. 1997. Zhestkokrylye-mitsetobionty (*Coleoptera*) osnovnykh derevorazrushaiushchikh gribov podzony srednei taigi Zapadnoi Sibiri. Ent. obozr., 76, 4: 770–776.
- KUBISZ D. & SZWAŁKO P., 1991. Nowe dla Podlasia i Puszczy Białowieskiej gatunki chrząszczy (*Coleoptera*). Wiad. entomol., 10, 1: 5–14.
- NIKITSKY N. B., OSIPOV I. N., CHERMERIS M. V., SEMENOV V. B. & GUSAKOV A. A. 1996. The beetles of the Prioksko-Terrasny Biosphere Reserve – xylobiontes, mycetobiontes, and *Scarabaeidae* (with the review of the Moscow Region fauna of the groups). Arch. Zool. Mus. Moscow Univ., 36: 1–197.
- SZUJECKI A., 1963. Materiały do poznania *Staphylinidae* (*Coleoptera*) Polski. II. Fragm. faun., 11, 3: 31–39.

Daniel Kubisz